

спрямування, базис якого становить інтеграція асоційованих інституцій (географічно зосереджених у транскордонному регіоні).

Наукова (практична) новизна: досліджено особливості розвитку транскордонної співпраці як засобу зниження рівня міграції та підвищення економічної безпеки держави; обґрунтовано внесення змін до вітчизняного законодавства шляхом уточнення понять транскордонна співпраця, а також її форм (єврорегіон і транскордонні кластери).

Список бібліографічних посилань

1. Европейская рамочная конвенция о приграничном сотрудничестве территориальных сообществ и властей : от 22.12.1981 // Совет Европы : офиц. сайт. URL: <https://www.coe.int/ru/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/106> (дата звернення: 04.11.2019).

2. Верховна Рада України : офиц. сайт. URL: <https://rada.gov.ua/> (дата звернення: 04.11.2019).

3. Українське суспільство: міграційний рівень : нац. доп. / Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. Київ, 2018. 396 с.

4. Pomaza-Ponomarenko A., Husarov K. The evolution of economic processes as a factor of state security of Ukraine. *East Journal of Security Studies*. 2019. Vol. 4. P. 36–45. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.2632549>.

Одержано 07.11.2019

УДК 330(477)

Наталія Вікторівна ПАВЛЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальних

та економічних дисциплін факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ

БОРОТЬБА З ЕКСТРАКТИВНИМИ ІНСТИТУТАМИ ЯК ІНДИКАТОР ПОВНОЦІННОСТІ РЕФОРМ

Основною функцією економічної системи є забезпечення суспільства необхідною кількістю життєвих благ. Виходячи з цього, критерієм доцільності та ефективності будь-яких її цілеспрямованих змін має бути підвищення добробуту населення країни. Тридцятирічний досвід реформування національної економіки показав, що цей критерій дуже часто або зовсім ігнорувався, або враховувався лише формально. Переважна частина здійснених «покращень»

призводила зрештою до погіршення рівня життя основної маси мешканців України. Як же сталося, що замість омріяного ідеалу соціально-орієнтованої ринкової економіки в результаті перманентних реформ в Україні створена корумпована, монополізована, деградуюча економічна система, яка не лише відтворює, а й посилює майнове розшарування?

Відповідь на це питання лежить у площині інституційного аналізу, який показує, що основною причиною сучасного стану економічної системи України є, передусім, панування в ній екстрактивних економічних інститутів, які підтримуються такими самими, за своєю природою, екстрактивними інститутами політичної системи нашої країни.

Особливістю екстрактивних інститутів, на відміну від інклюзивних, що характерні для розвинутих країн, є їх спрямованість на перерозподіл національного доходу на користь вузького кола владних еліт. За роки реформ в Україні закріпилися і набули найбільшого поширення наступні екстрактивні інститути:

- непрозора система державних закупівель, що робить можливим тіньове привласнення коштів бюджетів всіх рівнів;
- непрозора система тарифів на житлово-комунальні послуги, що забезпечує тіньове субсидування енергетичних компаній за рахунок населення;
- необґрунтовані податкові пільги та дотації окремим галузям економіки;
- корупційне «оподаткування» малого та середнього бізнесу з боку контролюючих органів;
- тіньовий інститут неформальних кураторів, що контролюють виведення коштів державних підприємств через посередницькі структури;
- штучні обмеження для входу на ринки, що створюються умовами тендерів, інвестиційних та приватизаційних конкурсів, а також дозвільною системою;
- системи державного гарантування кредитів та рефінансування проблемних банків в умовах слабкості контролю за поверненням кредитних коштів фактично використовуються для їх незаконного привласнення тощо.

Як абсолютно вірно вказує О.Л. Яременко, зміст реформ – це усвідомлена зміна розподілу економічної влади в суспільстві [1]. І в Україні кожний етап реформ сприяв все більшій концентрації економічної влади в руках владних еліт, що призводило до поступового, але невпинного, порушення балансу інтересів між трьома основними соціальними силами – державою, бізнесом та населенням.

Екстрактивні інститути міцніли, а добробут падав. Закономірним наслідком стала примусова зміна державної влади у 2014 р., яку, на наш погляд, слід розглядати як реакцію на надмірну концентрацію влади та панування екстрактивних інститутів. Населення вимагало змін, але єдине, на що спромоглися владні еліти протягом наступних п'яти років, – навчилися маскувати екстрактивність інститутів красивими назвами та псевдоінноваціями. Замість повноцінних реформ країна отримала їх симуляцію.

Баланс інтересів у суспільстві не був досягнутий і, як наслідок, – нова, більш радикальна, зміна владних еліт, які мають, нарешті, вирішити проблему консенсусу та запропонувати новий суспільний договір. Чи вдасться це зробити, значною мірою залежить від того, чи будуть ліквідовані екстрактивні інститути, чи вони, як і на попередніх етапах реформ, лише змінять бенефіціарів.

Одним із показових прикладів битви з екстрактивним інститутом є події навколо створених наприкінці 2017 року так званих «авторизованих електронних майданчиків». Цей інститут був запроваджений шляхом внесення поправки до Податкового кодексу. Його функція вкрай проста: пересилати звіти оцінки нерухомості від оцінювача до Єдиної бази Фонду державного майна, яка перевіряє правильність оцінки з метою унеможливлення заниження оціночної вартості об'єктів. Оплата цієї нав'язаної «послуги» обходиться оцінювачу (а фактично продавцю нерухомості) у 680–1800 грн з кожної оцінки. З липня 2018 року до 10 жовтня 2019 року з населення на користь чотирьох фірм-посередників, які імовірно мають одного бенефіціара, було стягнуто понад 700 млн грн, тобто близько 1 млн грн щодня [2].

Протягом 2018 року відбувалися спроби ліквідувати цей інститут, але під час ухвалення бюджету на 2019 рік він навпаки був посилений новими поправками: створені заборони для входу на ринок нових майданчиків без отримання згоди від вже існуючих; Фонд державного майна не може акредитувати нові майданчики; Антимонопольний комітет не може розглядати справи, пов'язані з діяльністю майданчиків. Таким чином, створено ідеальний екстрактивний інститут: захищений від конкуренції та від контролю держави, дозволяючий цілком законно та на регулярній основі вилучати у населення значні кошти. У 2019 році спроби усунення посередників з процесу подання звіту оцінювачами до Єдиної бази даних були відновлені, але податковий комітет Верховної Ради підтримав їх лише після того, як набула розголосу інформація, що лобісти «майданчиків» пропонували його членам хабарі. Прийняття нового законопроекту, що ліквідує цей екстрактивний інститут,

можна вважати своєрідним індикатором серйозності намірів нової політичної еліти реформувати країну без подальшої концентрації влади у своїх руках.

Висновок. Боротьба з екстрактивними інститутами обіцяє бути складною і тривалою, якщо взагалі розпочнеться по-справжньому. Ймовірно, вона буде йти з перемінним успіхом; ймовірно, для її здійснення знадобиться чергова зміна політичних та економічних еліт. Але без неї будь-які реформи матимуть лише формальний характер, не чіпаючи суті існуючих соціальних інститутів, а отже, не зможуть досягнути головної своєї мети – підвищення життєвого рівня громадян. В такому разі Україна втратить будь-які перспективи прогресивного розвитку, а населення продовжуватиме виїжджати за кордон у пошуках добробуту на чужині.

Список бібліографічних посилань

1. Яременко О. Л. Суперечливий вплив інституційних реформ на функціонування економіки. *Економіка України*. 2018. № 11–12. С. 2–18.

2. Денков Д. Фінал історії з детектором брехні для «слуг народу»: як будуть позбуватися «майданчиків Яценка» // *Економічна правда* : сайт. 04.11.2019. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2019/11/4/653275/> (дата звернення: 13.11.2019).

Одержано 15.11.2019

УДК 330.356.7

Юлія Сергіївна ПЕНЯК,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування
Харківського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»*

КОНТРОЛІНГ ЯК ЗАСІБ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ

Контролінг – це інформаційна, аналітична, контролююча і координуюча система, що забезпечує органічну сполуку інформаційної бази і всіх джерел інформації: аналізу, моніторингу, планування і контролю. При цьому контролінг у системі управління витратами спрямований на ефективне корегування і синтезування управлінських рішень, націлених на досягнення кінцевих цілей підприємства. Тому для підвищення ефективності управління витратами, на підприємствах України, необхідне впровадження сучасних систем контролінгу і їх використання [1].

Основною проблемою розвитку вітчизняних підприємств є недостатність інформації для прийняття фінансових рішень, що,